

ISTORIA EDUCATIEI FIZICE SI SPORTULUI

Sinteza curs

INTRODUCERE

Domeniul educației fizice și sportului a trecut prin mai multe cicluri în lunga sa istorie. Aceste cicluri variază de la un autoritarism strict la democrația liberală de astăzi. Această transformare a democrației a deschis domeniul educației fizice până la numeroase științe noi, și anume, crearea de noi oportunități profesionale. Suntem convinși că evoluția ciclurilor de educație fizică nu s-a oprit, ea va fi în continuare și aceasta va deschide calea pentru descoperirile viitoare dar și noi studii în domeniu.

Evoluția educației fizice și a sportului de la începuturile omenirii până în zilele noastre demonstrează tendințele permanente ale omului de autoperfecționare. Practicând exerciții fizice, omul devine mai rezistent, învață să învingă, să lupte cu oboseala și să fie hotărât în acțiuni. Pe lângă deprinderile motrice aplicative, pe care le imprimă prin practicarea sa susținută se dezvoltă și prețioase calități motrice și moral-volitiv.

Perioada preistorică este fascinantă prin însăși marcarea debutului tendințelor omului de a concura, de a inventa diverse forme de mișcare. Activitățile sportive de astăzi își datorează în mare parte spectaculozitatea acestei perioade de început pentru tot ceea ce înseamnă materiale sportive, tehnici, probe sportive. Considerăm că domeniul sportului devine și mai interesant prin studiul și descoperirea originilor acestuia, a punctelor sale de debut.

Mișcările fundamentale ale **omului primitiv** erau: alergarea, săritura și cățărarea care alcatuiau mijloacele luptei pentru existență. Armele omului primitiv erau organele naturale: mainile, picioarele, dinții, dar pe viitor omul a început să întrebuințeze segmente materiale cum ar fi: piatra, lancea, cutitul și maciuca. Aceste segmente amplifică, prelungesc și sporesc puterea organelor naturale și reclamează și alte feluri de mișcări, necesitate de manuirea lor.

Lupta a câștigat spațiu în cea mai importantă perfecțiune pe care a atins-o omul atunci când el nu s-a mai mulțumit să țină în mână aceste arme și a început să le arunce la

distanța împotriva adversarului. Elasticitatea corpurilor a dus la invenția prastiei și arcului, iar mai târziu elasticitatea gazelor a dus la invenția armelor de foc.

Omul a putut să-și sporească forțele fizice care în chip natural erau inferioare acelorale unor animale, în cele trei mișcări fundamentale. El n-a putut întrece calul în fugă, dar inteligentă sa a inventat roata, mișcând prin puterea musculară proprie, prin forța de tracțiune a animalelor sau prin forța motrice a aburului sau electricității. N-a putut sări mai tare ca pantera, nici n-a putut zbura ca păsările, nici înota ca peștii, dar a inventat armele, uneltele și mașinile cu care a întrecut prestațiile animalelor și le-a întrecut pe acestea prin puterea minții, a tendințelor sale de perfecționare.

Spartanii și atenienii au fost primii care au avut un sistem de educație fizică. Deși foarte diferite, ambele sisteme au servit oamenilor și nevoilor lor. Sistemul Spartan a fost similar cu o dictatură. Baietii au fost luați de la vârsta de șapte ani pentru a învăța abilitățile militare de bază, în timp ce trăiau în barăci. Când copiii ajungeau la vârsta de paisprezece ani, ei erau învățați în grup tactic de luptă care le permiteau să reușească în acțiuni militare la care participau de la vârsta de douăzeci la treizeci ani. După vârsta de treizeci de ani, bărbații se puteau căsători cu femei vigoase, în scopul de a avea copii sănătoși. Filosofia Spartanilor constă în principal în concepții războinice care le permiteau acestora să invadeze alte țări, sau să-și apărere teritoriile de atacuri străine. Filosofia atenienilor a fost destul de diferită în comparație cu spartanii. Cultura ateniană a fost foarte democratică și concentrată pe învățatura și educarea corpului. Citirea și scrierea erau importante pentru societate dar și activitatea fizică era intens practică. Filosofia educației fizice la atenieni a fost de neînlocuit pentru mulți ani în cultura lor.

Epoca Romană este un alt reper în istoria îndepărtată a educației fizice. La romani s-au practicat mai mult exerciții de atletism iar competițiile erau pentru divertisment. Din surse istorice aflăm că oamenii luptau până la moarte și cei învinși erau dați hrana pentru lei.

În timpul **Evului Mediu**, religia considera că educația fizică era o pierdere de timp și o lucrare a diavolului. În această perioadă se cunoaște o etapă de sedentarism pentru civilizația umană.

În aproximativ **anul 1096**, au început cruciadele. La Cruciadă puteau participa doar creștinii bine pregătiți fizic de război, în acest fel ei au reușit să cucerească Ierusalimul. Creștinismul avea ca principiu instruirea militară pe baza de antrenare a fizicului.

În **1270**, cruciadele s-au încheiat și până la **1400** când a început perioada Renasterii, educația fizică a fost din nou introdusă în activitățile tinerilor. Educația fizică în timpul perioadei renașcentiste este destul de asemănătoare cu educația fizică de astăzi.

Dezvoltarea educației fizice a mai avut un alt eșec, în **1600**, când oamenii credeau că este pierdere de timp și nu o prioritate pentru sănătate.

În jurul anului **1700** a existat o mare schimbare în domeniu, care poate fi atribuită în mare măsură la trei personalități ale vremii: J.J. Rousseau, Johan Simon, și Guts Muths.

J.J. Rousseau a fost prima persoană care a promovat educația pentru mase și de asemenea, el a luptat pentru ideea că jocurile să facă parte din învățământ.

Johan Simon a fost primul profesor de educație fizică și care a crezut că educația fizică ar trebui să fie predată împreună cu citirea și scrierea.

Muths Guts a introdus o serie de aparate de gimnastică în școli și a susținut că educația fizică dezvoltă aptitudini sociale foarte importante. Acești profesori și educatori au militat pentru educația fizicului deschizând astfel drumul spre timpurile în care suntem astăzi.

În anul **1800** programele de educație fizică și-au găsit locul în universități, contribuind la dezvoltarea sportului universitar atât de cunoscut în multe țări din lume. Sporturi noi au fost inventate și aduse în școli; femeile au început să aibă voie să intre în săli de sport și să vină în număr din ce în ce mai mare la colegii, în multe zone de agrement și parcuri au fost construite locuri pentru a practica sport, aceasta și cu scopul de a scădea rata criminalității.

Acest lucru a continuat să se dezvolte în **1900** și a dus la crearea CAAN (Collegiate Athletic Association Nationale) pentru a reglementa atletismul în colegii și mulți tineri cu vârste cuprinse între 20 și 30 ani practicau diferite sporturi. În timpul acestei epoci de aur a sportului, numărul de persoane implicate în sport a crescut și în același timp mulți specialiști în domeniu și-au adus o contribuție importantă la dezvoltarea lui.

În **1941**, în perioada celui de-al doilea război mondial s-a cunoscut o încetinire a evoluției sportului. Dintr-un studiu efectuat după perioada acestui război, 45% dintre oameni aveau probleme de sănătate care ar fi putut fi prevenite prin practicarea de exerciții fizice. Ca urmare, educația fizică a început să fie foarte mult introdusă în școli în vederea îmbunătățirii stării de sănătate a oamenilor.

In secolul al-XXI-lea, putem spune ca educația fizică a venit cu siguranță pe un drum lung de la spartani si atenieni. De la un sistem de tip autoritar de educație fizică la programe moderne de activitati sportive la care au contribuit aplicatii din alte stiinte-toate acestea în scopul de o stare de sanatate mai buna a mintii si corpului.

”Strategia UE în domeniul sănătății (2008-2013) identifică sănătatea copiilor și a tinerilor drept prioritate de acțiune, fiind confirmată printr-o rezoluție a Consiliului Europei. Stresul, alimentația necorespunzătoare, lipsa de activitate fizică, raporturile sexuale neprotejate, tutunul, alcoolul și consumul de droguri constituie o amenințare pentru sănătatea multor tineri. Factori socio-economici și de mediu mai generali influențează, de asemenea, sănătatea precară care, la rândul său, poate împiedica participarea activă. Prin urmare, specificitatea tinerilor în probleme de sănătate trebuie să fie abordată în mod intersectorial. Pe lângă îmbunătățirea sănătății fizice și a bunăstării psihologice a tinerilor cetățeni, sportul deține o dimensiune educativă și joacă un rol social important. Obiectivul major consta in: incurajarea unei vieți sănătoase pentru tineri și promovarea educației fizice, a activității sportive și a colaborării între tineret, cadrele medicale și organizațiile sportive, punându-se accentul pe prevenirea și tratarea obezității, accidentelor, dependențelor și consumului de substanțe și pe menținerea sănătății mintale și sexuale a tinerilor.....”(COMISIA COMUNITĂȚILOR EUROPENE, Bruxelles, 27.4.2009, COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE CONSILIU, PARLAMENTUL EUROPEAN, COMITETUL ECONOMIC ȘI SOCIAL EUROPEAN ȘI COMITETUL REGIUNILOR/ Strategie a UE pentru tineret.

Strategia de promovare a practicarii activitatilor sportive vizeaza sportul in randul copiilor si adultilor, precum si integrarea sociala prin sport a celor defavorizati.

"Sportul nu inseamna numai o competitie intre excelenti atleti, ci reprezinta o oportunitate si o sarcina ce ar trebui indeplinita de fiecare persoana, individual sau in grup, independent de legile si regulile competițiilor sportive"(**Pierre de Coubertin**)

Miscarea Olimpica ajuta la realizarea idealului olimpic care proclama faptul ca sportul este un drept ce apartine tuturor indivizilor si are drept obiectiv intarirea sanatatii fizice si psihice si este un subterfugiu al celor ce vor sa practice activitatile fizice.

Charta Olimpica stipuleaza despre Comitetul International Olympic ca incurajeaza coordonarea, organizarea si dezvoltarea sportului si competitilor sportive, colaboreaza cu organizatiile si autoritatile publice sau private competente ce pun in final sportul in serviciul umanitatii.

Miscarea olimpica trebuie sa-si asume un rol important in "Sportul pentru toti" deoarece gratie acestei miscari valorile practicarii exercitiilor fizice sunt transmise in ansamblul societatii.

Comitetul International Olympic trebuie sa favorizeze cooperarea intre diferite organizatii a "**Sportului pentru toti**" si coordonarea activitatilor sale. De asemenea, trebuie atrasa atentia autoritatilor despre necesitatea de a grabi expansiunea "Sportului pentru toti", care este un factor cheie in dezvoltarea societatii.

Sectiunea I ELEMENTE DE ISTORIA ORGANIZARII ACTIVITATILOR FIZICE

1.OBIECTUL STUDIULUI ISTORIEI EDUCAȚIEI FIZICE ȘI SPORTULUI

"Nu cunoaștem complet o știință atât timp cât nu-i știm istoria "

(Auguste Comte)

Omul modern este într-o întrecere perpetuă cu semenii, dar mai ales cu timpul. Pentru a fi competitivi trebuie să stăpânim întreaga problematică a domeniului în care ne desfășurăm activitatea. Astăzi, nu se mai pune problema omului "complet", ca în epoca Renașterii, în sensul asimilării a câte ceva din fiecare segment de cultură în parte, ci a omului care cunoaște totul despre profesia sa.

Un asemenea model cultural în domeniul "educației fizice și sportului" presupune cu necesitate și cunoștințe de istorie.

Un om mai puțin avizat ar putea să se întrebe: la ce mai folosesc informațiile într-un domeniu preponderent motric în care formarea unui corp estetic, realizarea unui record sau învingerea partenerului la întrecere, depind de munca fizică, de mușchi și condiția fizică a practicantului ?

Raspunsul este complex si poate fi gasit in interrelatia dintre exercitiu fizic, civilizatie, cultura, sanogeneza si echilibru ecologic, sau altfel spus: cultura trupului trebuie musai să se îmbine cu aceea a sufletului și a minții.

Științe ajutătoare care concură la dotarea evenimentelor în spațiu și în timp:

Arheologia – scoate la iveală izvoarele istorice, scrise și nescrise, prin săpături în pământ. Vârsta unor relicve este reconstituită, în unele cazuri, prin dotarea cu carbon radioactiv (C-14).

Diplomatica și paleografia – cercetează vechile documente și tipurile de scriere folosite în ele.

Cronologia – știința care se ocupă cu stabilirea datelor istorice și succesiunea în timp a acestora .

Istoriografia, istoriografii, s.f. **1.** Știință auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul evoluției concepțiilor istorice și al operelor istorice. **2.** Totalitatea scrierilor istorice

(dintr-o țară, dintr-o anumită perioadă de timp, cu privire la o anumită problemă etc.(DEX)

Etnografia este stiinta care clasifică popoarele lumii, studiază compozitia, originea și răspândirea lor, urmărește evoluția culturii lor materiale și spirituale, moravurile și particularitățile felului lor de viață, legăturile cultural-istorice reciproce (DEX).

Istoria este învățătura vieții, exprima Cicero în De Oratore. Cunoașterea trecutului poate constitui așadar și un îndreptar atât pentru activitatea prezentă,cât și pentru cea viitoare în măsura în care percepem ce-a fost greșit și ce-a fost bun în practică și gândirea înaintașilor noștri. Să luam un singur exemplu: profesionismul exagerat în epocile elinistică și romană, ale Greciei Antice a dus la decăderea exercițiilor fizice, respectiv a efectelor educative ale acestora. Marea masă a practicanților gimnasticii din perioadele arhaică și clasică s-a transformat într-o masă de spectatori, nemaivînd nici o șansă să concureze cu cei cu unică specializare și a căror țintă nu era decât câștigul adus după cucerirea unei probe la jocurile de întrecere atletice. Puterea banului l-a făcut pe atlet să decadă moral, să se preteze la fraude, constand în cumpărarea de meciuri în special. Nu reprezintă oare experiența trecutului un avertisment pentru epoca contemporană care într-un fel se confruntă cu ceea ce s-a petrecut la un moment dat în vechea Eladă ? Prea multe scandaluri apar în presă la ora actuală în legătură cu echipe sau sportivii care nu-și apară șansele în mod corect și care apelează la mijloace nepermise pentru a câștiga cu orice preț "gloria sportivă".

Istoria este știința care studiază trecutul societății omenești, adică evenimentele politice, economice, sociale și culturale (organizarea societății, ocupațiile oamenilor, creațiile artistice, credințele religioase, mentalitățile, viața de zi cu zi etc.).

Istoria este stiinta care studiază dezvoltarea și schimbările succesive dintr-un anumit domeniu (DEX).

Istoria educatiei fizice si sportului este stiinta despre legile aparitiei si dezvoltarii ideilor,a formelor organizatorice , a mijloacelor si metodelor de cultura fizica si sport in functie de conditiile economice,politice si culturale de viata ale societatii.*

*(KIRITESCU,C,Palestrica-o istorie universala a culturii fizice,Bucuresti,Editura UCFS,1964,p.17)

Istoria educației fizice și sportului constituie astfel o adevărată pedagogie, căci cunoașterea trecutului ne ajută să înțelegem mai bine prezentul și să-i prefigurăm mai exact viitorul; adică ne învață, oferindu-ne experiențe, pe baza cărora putem face predicții.

Evenimentele, ideile și acțiunile trecutului reprezintă o practică colectivă, multe din ele impunându-se prin valoare și rezistând "probei" timpului. De aceea, valabilitatea lor este de necontestat atât timp cât nu intră în contradicție cu noile realități manifestate în economie, politică și în mentalitatea oamenilor. Dacă "noutatea" este divergentă sau nu există probe suficiente pentru a schimba punctul cunoscut, ea poate fi respinsă.

Desigur, aspectele utilitare ale informației istorice pot fi multiple. Nu greșim cu nimic, dacă afirmăm, că de multe ori lecțiile practice la unele discipline sportive cuprinse în planul de învățământ universitar, încep tocmai cu asemenea date. Să ne imaginăm, de exemplu predarea unei teme de arte marțiale: lovitura de picior directă, laterală, la nivel mediu (chudan yoko geri kekomi). După enunțul terminologic urmează, în mod obligatoriu, câteva date în legătura cu particularitățile tehnico-tactice ale structurii respective. Este de presupus că cine cunoaște și istoria domeniului respectiv va spune de exemplu, câteva cuvinte și despre celebrul luptător american Bill Wallace, a cărui lovitură preferată era tocmai tehnica respectivă, cu care își spulbera toți adversarii în ring, deși aceștia erau la curent cu stereotipiile de concurs ale maestrului. Informația profesorului va declanșa, suntem convingși, dorința de asimilare a procedurii de lovire respectiv și de identificare cu modelul, adică o motivație în plus pentru atenție și însușirea corectă a deprinderii.

Există apoi, multe discipline sportive, și exemplificăm doar cazul artelor marțiale cu mulți practicanți din rândul studenților, în care aceștia pot promova anumite examene pentru obținerea gradelor și treptelor de măiestrie sportivă numai dacă au și cunoștințele necesare, de istorie, altminteri sunt respinși, indiferent cât de buni sunt la probele tehnice. Dar istoria nu trebuie privită numai în sens utilitar, ci și educativ și mai ales educativ-formativ. Cunoașterea luptei neobosite a înaintașilor noștri de a șlefui ființa umană și de a-i perfecționa potentele biopsihomotrice, în paralel cu eforturile promovării disciplinei, ca mijloc de educație școlară de către antrenorii și profesorii de educație fizică poate declanșa mai mult decât atașament față de profesiunea aleasă: atitudini și chiar o

stare de competiție în timp cu predecesorii noștri, apte pentru perfecționarea instituțiilor și a performanțelor umane.

Efectele maxime educative trebuie obținute însă în procesul de predare-învățare-evaluare cu masa de studenți printr-o tehnologie didactică adecvată. Reținerea și redarea cât mai exactă a unor date, personalități și evenimente istorice, nu trebuie să constituie un scop în sine, ci premise pentru înțelegerea și aplicarea unor concepte, structuri sau relații, distingerea evoluției unor fenomene și a cauzelor producerii acestora, adică operarea cu informația istorică în contexte relevante domeniului.

Analiza dezvoltării unor segmente ale culturii fizice, ale factorilor determinanți ai acestor procese sociale, economici, politici și militari - , sesizarea unor aspecte comune ori diferențe ale aceluiași fenomen, în epoci și la popoare diferite, precum și efortul de ordonare și ierarhizare a unor fapte cu tematică "sportivă", constituie stimuli suficienți de puternici pentru a influența favorabil și în mod semnificativ, capacitatea operatorie a gândirii. Cumularea cu achizițiile de la celelalte discipline de învățământ asigură acea maturizare intelectuală proprie unui absolvent de facultate.

Deprinderile și capacitățile intelectuale au cea mai largă arie de transfer. De aceea învățământul urmărește rezolvarea cu prioritate a acestora, indiferent de materia școlară.

Să subliniem, așadar, că istoria este deopotrivă utilitară și formativ-educativă în măsura în care îi punem în valoare resursele pe care le oferă învățământului. Fără a avea pretenția ca am prezentat toate aspectele legate de locul și rolul Istoriei educației fizice și sportive, în planul de învățământ al facultății noastre, suntem totuși în măsură să enunțăm obiectul studiului acesteia: studiul apariției exercițiilor fizice și a instituțiilor aferente, a dezvoltării, diversificării și instituționalizării acestora în spațiu și timp, precum și geneza sistemelor, metodelor și categoriilor fundamentale ale domeniului – educația fizică și sportul.

La finele cursului, viitorul profesor, antrenor sau manager în domeniul activităților motrice trebuie să aibă teaurizate în cultura lui profesională, următoarele concepte:

- Apariția și evoluția conținuturilor, metodelor, mijloacelor, formelor organizatorice, a ideilor și concepțiilor, în legătură cu exercițiile fizice de-a lungul istoriei milenare a omenirii, precum și a influenței acestora asupra dezvoltării și perfecționării biopsihosociale a omului;

- Baza tehnico-materială care a însoțit practicarea exercițiilor fizice în cadrul epocilor istorice studiate;
- Geneza disciplinelor și jocurilor sportive moderne;
- Personalitățile politice, culturale, științifice și militare, care au contribuit la formarea unei opinii generale favorabile mișcării fizice ori au acționat decisiv, la propășirea educației fizice și sportului, ca disciplină de sine stătătoare și mijloc eficient de educație în cadrul disciplinelor școlare;
- Literatura de specialitate semnificativă a domeniului;
- Sportivii de mare valoare reținuți de istorie, pentru performanțele lor deosebite;
- Legătura și intercondiționările produse între domeniul activităților corporale și cele economice, politice, sociale și militare, precum și cu particularitățile de climă și relief.

REZUMAT

Istoria nu trebuie privită numai în sens utilitar, ci și educativ și mai ales educativ-formativ. Cunoașterea luptei neobosite a înaintașilor noștri de a șlefui ființa umană și de a-i perfecționa potențele biopsihomotrice, în paralel cu eforturile promovării disciplinei, ca mijloc de educație școlară de către antrenorii și profesorii de educație fizică poate declanșa mai mult decât atașament față de profesiunea aleasă: atitudini și chiar o stare de competiție în timp cu predecesorii noștri, apte pentru perfecționarea instituțiilor și a performanțelor umane.

Efectele maxime educative trebuie obținute însă în procesul de predare-învățare-evaluare cu masa de studenți printr-o tehnologie didactică adecvată. Reținerea și redarea cât mai exactă a unor date, personalități și evenimente istorice, nu trebuie să constituie un scop în sine, ci premise pentru înțelegerea și aplicarea unor concepte, structuri sau relații, distingerea evoluției unor fenomene și a cauzelor producerii acestora, adică operarea cu informația istorică în contexte relevante domeniului.

EVALUARE

1. Enumerați cel puțin trei concepte pe care viitorul profesor, antrenor sau manager în domeniul activităților motrice trebuie să le aibă în cultura lui profesională.
2. Enumerați științe ajutătoare care concură la dotarea evenimentelor în spațiu și în timp.
3. Cum definiți știința ”Istoria educației fizice și sportului”?

Sectiunea II LUMEA GRECIEI

1. PERIODIZAREA ISTORIEI GRECIEI

In sudul Europei au aparut in antichitate stralucite civilizatii, greaca si romana, care au stat la baza civilizatiei occidentului. Periodizarea istoriei Greciei, tara care a dat impulsul initial si cel mai substantial acestei civilizatii, dar mai ales punctarea principalelor evenimente sociale, politice si militare, subsecvente fiecarei epoci in parte, reprezinta un capitol fara de care nu vom putea intelege cu exactitate de ce pe pamantul vechii Elade a fost posibil ca exercitiile fizice sa atinga apogeul maximei lor dezvoltari in antichitate. Inainte insa de a puncta principalele perioade prin care a trecut Grecia, pana in Evul Mediu, sa prezentam cateva informatii de interes general privind geneza acesteia.

Ceea ce vom numi la un moment dat Grecia nu se refera la un stat unitar, incheiat, cu un teritoriu anumit, caci relieful muntos din sudul Peninsulei Balcanice, greu de strabatut a impiedicat legatura pe uscat dintre comunitatile care locuiau in partile respective si, in consecinta, unirea lor teritoriala si politica. Ei vor gasi totusi in antichitate o forma specifica de organizare politica, adaptata acestei situatii, sub forma Polisului, asa numitele orase-state, prin unirea mai multor asezari, cu pamantul inconjurator intr-o comunitate mai mare.

Deci Grecia antica a fost mai mult o civilizatie in cadrul unui conglomerat de cetati-stat cu interese diferite. Ei au avut insa o limba, o traditie si cultura unitara. La toate acestea au contribuit in mare masura si Olimpia, unde o data la patru ani elenii de pretutindeni se intalneau pentru a-i aduce ofrande lui Zeus si a-l cinsti cu jocurile atletice.

De mentionat ca denumirea de ahei, data la inceput aiolilor, s-a extins pana la urma asupra tuturor triburilor care au imigrat in mileniul al II-lea si imediat dupa aceea, in sudul Peninsulei Balcanice si care au faurit "cultura miceniana"

In poemul "Iliada" aheii mai sunt denumiti "danai" si "argieni", precum si "panachaioi" nume dat tuturor neamurilor grecesti participante la "razboiul troian". Dupa invazia doriană (1200-1000 î.Hr.), termenul s-a limitat numai la locuitorii Ahaiei, o localitate in nord-vestul Peloponesului unde s-au retras aheii din calea navalitorilor. In rest teritoriul pe care se manifestau cultura si civilizatia greaca, se numea Elada, iar

locuitorii acesteia isi spuneau , eleni, aproximativ in jurul anilor 700i.Hr. Denumirea de greci a fost data mai tarziu de catre romani si provine de la numele primului trib elen- GRAECI-cu care acestia au intrat in contact. Prin extensie,ulterior, toti elenii au capatat aceasta titulatura.

Cadrul geografic in care va evolua civilizatia si cultura greaca va cuprinde la inceput Sudul Peninsulei Balcanice(Grecia continentală si Peninsula Pelopones) si insulele din Marea Egee.Ulterior dupa inceperea acestei actiuni de colonizare a grecilor, perimetrul acesta se va extinde pe trei continente:Europa, Asia si Africa.

Incheiem aceasta succinta informare generala asupra Greciei Antice, cu periodizarea aproximativa a istoriei acesteia , functie de care ne vom ordona intregul capitol:

Grecia timpurie:2500-2000/1850i.Hr.

Grecia miceniana:sec.XVI-jumatatea sec.XII i.Hr.

Grecia arhaica:sec.XII-sec. VIII i.Hr

Grecia clasica:sec.VI-sec.IV(500-338) i.Hr

Grecia elenistica: sec.IV-sec.II(338-146) i.Hr

Epoca romana:sec.II i.Hr.-sec.II(A.D.)(146 i.Hr.-395 A.D.)

Epoca bizantina(greco-romana):396-1425

In Grecia unde conflictele geografice au impus aparitia unei structuri sociale organizata in spatii restranse, izolate intre ele, a cunoscut, tipul de cetate-stat cu o conducere aristocratica sau democratica.

1.1.GRECIA TIMPURIE(2500-2000/1850 I.Hr)

Intre anii 2500-200 i.Hr , in bazinul Marii Egee si Sudul Peninsulei Balcanice, apare o cultura taraneasca de tip mediteranean care cuprinde Tracia, Focida, Brotia, Altica, Argolida si Corint. Adaptarea acestei culturi este data de denumirile unor localitati , terminate cu “ntos” si “ssos” care nu sunt de origine indo-europeana.

Grecia “miceniana” (sec.XVI-XII,i.H), constituie prima epoca importanta a civilizatiei elene. Aproximativ in jurul anului 2000(i.Hr) sau poate ceva mai tarziu(1850), timp de cateva sute de ani,dinspre nord navalesc primii migratori indo-europeni,”protogrecii”,provenind din stepa Rusiei sudice:mai intai “ionienii”, apoi si “aiolii”(“eolieni” sau “ahei”) catre anul 1600(i.Hr). Erau populatii razboinice, organizate in societati de tip militar. Ei au adus calul si roata olarului si vor fuziona sau vor asimila forat populatia bastinasa, preelenica, gasita aici, Pelasgii(dupa mituri si legende, regii lor au construit cetatea de resedinta in Argos, unde s-a nascut Perseu, fiul lui Zeus), punand bazele trecerii catre “civilizatia miceniana”(sec.XVI-XII i.Hr.), respectiv “aheo-miceniana” cu care coincide cea de-a II-a sa faza de dezvoltare a Greciei(cca 1400-1200 i.Hr).

Denumirea perioadei este data dupa numele orasului Mycene, cea mai puternica cetate greceasca a timpului. Dupa antologie a fost construita de Perseu, dupa ce l-a ucis pe bunicul sau Acrisios. De numele acestei cetati mai este legat si Atrid Agamemnon, comandantul suprem al ostilor grecesti(ionoeni, aioli si migrantii cretani de pe continent) in timpul razboiului Troiei. Scopul real al acestui razboi a fost acela al nimicirii “foigienilor” instalati in “Illion” sau” Ilios”(de la numele intemeietorului cetatii Ilos), resedinta sau capitala lui Priam, din tinutul Troia (Troada), situata pe coasta nord-vestica a Asiei mici, la intrarea din Marea Egee in Helespont(astazi stramtoarea Dardanele) si care impiedica accesul aheilor catre Marea Neagra. De mentionat ca pe litoralul asiatic existau deja ahei instalati in nord, pasnici, inaintea declansarii conflictului heleno-asiatic. Razboiul a durat 10 ani(1193=1183 i.Hr.) si a luat sfarsit cu infrangerea “foigienilor” in urma binei-cunoscute stratageme a lui Ulise-cea a folosirii calului de lemn-prin care aheii

au reusit sa intre in cetatea Troia si sa o cucereasca. A fost ultimul lor act de expansiune inainte de “invazia doriană”.

“Razboiul Troiei” va fi invocat atunci cand vom vorbi despre “Poemele Homerice” principala sursa de informatii despre exercitiile fizice din perioada “civilizatiei micene”. De mentionat si alte cetati elene in florire din perioada supusa analizei: Tirintul (cetate lui Hercule, una din cele mai puternice fortarete din lume, zidurile acesteia masurand pe alocuri, 17 m grosime, fiind conceputa dupa legenda, uriasilor cu un singur ochi-ciclopii-adusi de regele Proitos din Asia Mica; apoi, Argosul din Orkhomenos.

Sa revenim insa la evenimentele anterioare “razboiului troian”.

In sec. al XV-lea (i.Hr) puterea micenei se extinde treptat in Asia Mica, Melos, Rodos, Cipru si in insulele Creta (jafuri soldate cu distrugerea “palatelor noi” si urmate de colonizarea acestuia).

Vom insista putin asupra contactului aheilor cu populatia cretana, datorita influentelor exercitate de unii asupra celorlalti, mai ales dinspre Creta catre Elada cu putin pana in anul 1425 (i.Hr), anul consolidarii definitive a dominatiei grecesti asupra Cretei. Creta, prima insula din Marea Egee populata inca din “neolitic” a reprezentat in antichitate leaganul culturii grecesti si al Europei, centrul unei vestite culturi a bronzului: civilizatia “minoica” (de la numele regelui legendar cretan Minos) sau “egeceana”, dupa teritoriul unde a inflorit (insulele din Marea Egee), extinsa asupra unei parti importante din bazinul egeean. A fost o civilizatie aparte, diferita de cea de pe continent, cel putin pana in momentul producerii contactului intre cele doua culturi.

Triburile purtatoare ale civilizatiei conventional numite “minoice”, respectiv “cretane”, inrudite indeaproape cu triburile care au populat Cicladele, au ajuns in insulele egeene inainte de anul 4000 i.Hr. Eteocretanii (locuitorii gasiti de greci in Creta-pelasgii; cidonienii si variienii) au initiat intre anii 3000-2000 (i.Hr.) relatii comerciale intense pe de o parte cu Siria, Palestina, Mesopotamia si Valea Nilului, iar pe de alta parte, cu peninsula elenica, prin intermediul Asiei mici.

Creta minoica, avea peste 90 de cetati iar sapaturile arheologice au dat la iveala peste 120 de palate - unele de dimensiunile unui oras - dintr-o perioada cand in Europa nu erau nici macar case din caramida. Palatele, asigurate cu ziduri suplimentare impotriva

cutremurelor(nu in sa cu ziduri gen fortificatii, semn ca nu erau in conflict cu nimeni pana la venirea aheilor), aveau Sali de baie ornamentate cu picturi.

Nici pana astazi nu a putut fi descifrata prima scriere a cretanilor(linear,A) care dateaza din prima jumatate a mileniului al II-lea i.Hr., fiind printre cele dintai in Europa. Sa mai amintim in context, ca prima lucrare din istoria artei-“Intoarcerea cosasilor”-a fost gasita in Creta si ca tot in premiera pe vaza de steatit pe care este fixata pictura ne parvine si cel mai vechi suras al omului din istorie, aproximativ, Sec XVIII-XVI, i.Hr. Civilizatia cretana cunoaste in evolutia ei mai multe etape pe care le vom enumera intr-o succesiune ierarhica cu accent pe cele care au o anumita semnificatie pentru domeniul nostru.

Potrivit actiunilor intreprinse de Sir Arthur Evans, aceste etape ar fi:

Intre anii 2600-2000 i.Hr. se construiesc primele orase-port in estul Cretei. Descoperirile arheologice ne aduc marturii despre perioada respectiva: pumnale din cupru si din bronz, sigilii si podoabe din aur;

In perioada 2000-1570 i.Hr, apar primele”palate noi” nefortificate-Cnossos, Faistos si Mallia-, centre ale vietii economice. Locuitorii desfasoara comert cu zona continentală a Eladei si cu porturile siriene si egiptene.Sa retinem acest aspect pentru ca il vom invoca cand vom vorbi de acea ipoteza tulburatoare a intietatii jocurilor egiptene asupra celor grecesti.

Perioada de maxima inflorire a Cretei este considerata cea cuprinsa intre anii1570-1425 i.Hr., detine suprematia maritima si devine imperiu, o data cu instituirea si perfectionarea unei administratii culturale si a unei economii, urmand modelul egiptean cu care de altfel face un troc dinamic. Contactele dintre ahei si cretani incepute dupa anul 1700(i.Hr), vor produce schimbari in lumea indo-europenilor protoheleni(ionieni si aiolii), dar se vor finaliza cu consolidarea definitiva a dominatiei acestora catre anul 1425 i.Hr. Istoricii sunt unanimi in a aprecia ca pana in anul respectiv, civilizatia minoica a dat mai mult decat a primit de la cea miceniana si ca inflorirea celor doua cetati ale aheilor, Mycene si Tirint, sunt produsul influentei cretane. Incepand cu jumatatea mileniului al II-lea, lucrurile se inverseaza: Mycene trece in frunte. Se pare ca explozia de la Thera, o insula situata la 100km de Creta (a explodat pur si simplu fiind inghitita in

cea mai mare parte de ape) a accelerat declinul, inclinand definitiv balanta de partea grecilor de pe continent.

Totusi influentele reciproce care indreptatesc denumirea de “cretanomiceniana” data perioadei respective au fost benefice perioadei ulterioare culturii poporului grec. Sa punctam doar doua din rezultatele fuziunii celor doua culturi:

-Scrierea cretanomiceniana pe tablite de argila este, daca nu cea mai veche, printre primele scrieri atestate pe teritoriul Europei(sec. XV-XIII,i.Hr)

-Zamislirea zeilor olimpici.In jurul anului 1600,i.Hr., vechile conceptii religioase mediteraniene si cele indo-europene ale aheilor , se contopesc in lumea aristocratica a Cretei si Micenei profund influentata de civilizatia minoica, ceea ce va da nastere unei conceptii unitare spirituale a grecilor.Acum se nasc zeii ai caror nume ii vom invoca in continuare:

Zeus:-zeul cerului(la indo-europeni era zeul cerului , al luminilor si al fulgerelor, stapanul oamenilor si al celorlalti zei.

Hera:-sotia lui Zeus,zeita caminului si a casniciei

Poseidon:-zeul marilor

Apollo(Delphi):-zeul luminii, puritatii si clarviziunii

Atena:-protectoarea meseriilor, artelor si stiintelor;

Ares:-zeul razboiului

Afrodita:-zeita iubirii

Hermes:-zeul hotilor si al negustorilor

Asclepio:-zeul medicimei

Dionysos:-zeul vinului

Avand scrisul si limba comune si neavand aceeasi zei , se constientizeaza in spatiul celor doua civilizatii unitatea de neam a elenilor, ceea ce va contribui la geneza poporului grec.

Sa revenim insa la civilizatia myceniana”.

Dupa finalizarea extinderii aheilor, in Creta, se construiesc orase monumentale, dupa modelul celor cretane: Mycene, Tirint, Atena etc. In sec. al XIII-lea(i.Hr.) toate aceste orase vor fi inconjurate de ziduri uriase capatand astfel proportii ciclopice, pentru a se apara cu succes impotriva noului val de “migrari egeene”, incepute in anul 1250 (i.Hr.).

In aceasta perioada flota miceniana, avand in dotare corabii mari cu cate 300 de vaslasi, devine stapana pe Marea Mediterana. Aheii faceau un comert activ cu orasele cealalte din jurul lor unde exportau, in principal sabii din bronz si varfuri de sageti din acelasi material. Este si momentul cand ei intra in conflict cu frigienii care le blocau iesirea catre Marea Neagra. Asa a izbucnit “Razboiul Troiei”.

Orasele miciniene erau monarhii conduse de “aristai”(domn de origine nobila) , adica seful unei comunitati relativ autonome.

Viata nobililor in epoca miceniana consta in participarea la razboi, vanatoare si derularea activitatilor de la curte.Tot in aceeași perioada se consemneaza existenta luptatorilor in care de razboi si primele informatii despre argonauti.Este foarte important sa consemnam, in context si miturile epocii miceniene care vor fi prelucrate de Homer in “poeme”:"Atrizii", “Perseu” , “Oedip”, “Cei sapte impotriva Tebei” si “Elena si Menelau”.

Sa concluzionam ca ionienii si aiolii au fost , dupa fuziunea cu populatia preelenica ,”psalgii”, initiatorii procesului civilizator pe pamantul vechii Elade si ca sfarsitul vechii civilizarii miciniene este marcat de terminarea razboiului Troiei care coincide in timp cu “migratia egeana”, respectiv cu cea doriană.

Templul lui Zeus

1.2.GRECIA PRECLASICA (ARHAICA SI MICENIANA- 2000-500 I. Hr.)

Cinstirea și adorația pe care le acordau vechii greci, zeilor și eroilor, dragostea pentru mișcare, precum și spiritul de competitivitate ce caracteriza întreaga viață a acestora, au

făcut ca și în domeniul “sportiv”, lumea greacă să fie cuprinsă de febra întrecerii. Polisurile (orașe-cetăți) încercau să-și organizeze propriile “jocuri”, la o manieră cât mai exigentă și cât mai tentantă pentru concurenți, sub aspectul premiilor acordate învingătorilor.

Ampla acțiune de colonizare a grecilor pe cele trei continente (Europa, Asia și Africa), dar și cuceririle lui Alexandru cel Mare au făcut ca numărul JOCURILOR de nivel local sau regional să depășească cifra 300. În epoca “elenistică” multe din ele, peste 20, au devenit, într-un timp foarte scurt, renumite, îmbrăcând un caracter panelen, ca și “Jocurile” de la Olimpia: Panathenee, la Atena; Carnee și Hyacintice în Sparta; Nemee, la Nemeea; Isthmice la Isthmia; Pythice, la Delphi; Ptolemee, la Alexandria; Panelene la Atena, înființate de împăratul HADRIAN; Eumenee, în Sardinia; Nikefaree, în Pergam; Actice, de la capul Actios (înființate de împăratul AUGUSTUS, fiul adoptiv al lui Cezar, în amintirea victoriilor sale asupra lui Antonius și Cleopatrei în anul 31 d. Hr.); “Afrosiada” în Asia Mică (în secolul al II-lea d.Hr.) etc. Multe din aceste jocuri erau un program chiar mai diversificat decât cele de la Olimpia, acordau premii mai substanțiale învingătorilor, iar orașele cetate în care se desfășurau, proclamau pacea sacră, echivalentă Ekehiriei olimpice. În perioada ocupației romane unele orașe au dobândit privilegiul de a-și proclama jocurile lor, “egale cu cele de la Olimpia” (ISOOLIMPICE), ”egale cu cele pythice” sau “egale cu cele Isthmice”. Acestea nu s-au ridicat însă niciodată, cel puțin sub aspectul interesului, la nivelul celor desfășurate în cetatea lui Zeus, zeul cerului, zeul suprem al tuturor elenilor, căci Olimpia era pentru ei, ceea ce înseamnă pentru întreaga lume musulmană, orașul Mecca.

De menționat, ca indiferent de valoarea jocurilor (local, regional sau panelen) luptele, pugilatul și pancratiul erau nelipsite din programul acestora.

Mareția Olimpicii s-a menținut până la începutul secolului al III-lea d.Hr. când serbau o mie de ani de la “înființare”, adică, până la ediția cu numărul 250, după care nenorocirile s-au abătut asupra ei.

Toate orașele-cetăți își programau jocurile, indiferent de valoarea lor, funcție de cele de la Olimpia, pentru a nu coincide, în timp, cu acestea și a bloca astfel, întâlnirea tuturor grecilor la templul lui Zeus.

Considerăm că neprezentarea unora din cele mai importante jocuri pangrecești, după cele de la Olimpia are o îngustă viziune a cititorului asupra dimensiunilor celei de “a VIII-a minuni a lumii”, cum sunt definite pe bună dreptate agonele elene de către mulți oameni de cultură. Ne facem deci o datorie de onoare de a le descrie, chiar și la o manieră mai succintă, pe altele care au biruit timpul rămânând de-a pururi în conștiința omenirii.

1.2.1. Constituirea sistemului de educație fizică grecesc

Perioada cuprinsă între sec al VIII-lea și al VI-lea (î Hr) a fost una dintre cele mai fecunde epoci ale Eladei, populația acesteia făcând acel salt uriaș de civilizație care a marcat în mod hotărâtor cultura lumii antice și, în parte, și pe cea a lumii moderne. Se apreciază, și pe bună dreptate, că Antichitatea este dominată de cultura greacă iar exercițiile fizice au atins un înalt grad de dezvoltare în epoca arhaică.

De la mișcarea reflexivă a omului preistoric la întrecerile atletice organizate ocazional sub zidurile Troiei ori în insula feacilor, apoi la exercițiile fizice din gimnazii și întrecerile atletice din cadrul jocurilor locale, regionale sau panelenice ca parte constituantă a unui sistem de educație „național”, acesta este traseul exercițiilor fizice în vechea Eladă. La scara istoriei drumul parcurs de eleni a fost totuși scurt. De aceea vom încerca să schițăm în continuare, în paralel cu analiza sistemului de educație fizică grecesc și unii factori specifici care i-au condiționat evoluția.

Să ne reamintim că după „invazia doriană” și până la stabilirea definitivă în noile teritorii ocupate de cele trei etnii principale – aiolii, ionienii și dorienii -, timp de 2-300 de ani au existat conflicte permanente între ei, cetățile Eladei fiind date înapoi, cultural și economic, cu cel puțin 100 de ani. A urmat după aceea revenirea și, ca efect al dezvoltării intense a modului de producție sclavagist, accelerarea, fără precedent în istorie, a dezvoltării tuturor domeniilor vieții materiale și spirituale a orașelor-state grecești.

Se confirmă astfel încă o dată constanța simetriei dintre puterea economică și rezultatele obținute în celelalte sectoare de activitate. Să vedem însă situația concretă a educației fizice.

În așa numita „perioadă obscură”, până la apariția scrisului în secolele IX – VIII î Hr, în gimnazii se predau numai exercițiile fizice și muzica. (în cadrul acestora intra și dansul). Erau deci singurele materii prin care se făcea educația elevului până la vârsta de 18 ani.

Tocmai această prezență aproape solitară a educației fizice, ca materie școlară și mijloc principal de educație, alături de întrecerile atletice cu caracter religios sau de divertisment, au grăbit constituirea în cea mai mare parte a sistemului grecesc de educație fizică. Se încheie conținutul și formele de practicare ale exercițiilor fizice sub denumirea generică de „gimnastică” și se ordonează pe diferite criterii (atletica grea, atletica ușoară, exerciții de palestră, exerciții de stadion, exerciții de hipodrom, etc). După anul 500 (î Hr) nu se mai semnalează alte exerciții nici în gimnazii și nici la JO (cu excepția poate a unor probe la cursele de care și cai. După elaborarea alfabetului și a scrisului mai apare, ca materie de învățământ, „gramatica”, care-l învăța pe elev să scrie și să citească.

De menționat amploarea pe care a luat-o agonele grecești mai ales prin reînnoirea unor jocuri locale și regionale, în jocuri panelenice. În această etapă se menționează actul de naștere a primelor jocuri de întrecere numerotate de la Olimpia, care vor constitui cea mai mare sărbătoare religioasă culturală și socială a poporului elen, timp de 1172 de ani. Surprinde buna organizare a desfășurării J.O. datorată creării organismelor necesare pentru fiecare activitate în parte, de la anunțarea desfășurării întrecerilor și invitarea concurenților din toată Elada și până la întoarcerea în „patrie” a concurenților. J.O. vor servi și ca normă pentru măsurarea timpului la greci, iar instituirea „păcii-sacre” – „ekecheiria” – pe timpul desfășurării jocurilor va reprezenta unul dintre cele mai importante acte politice ale antichității grecești, premisă și obiectiv al întrecerilor atletice închinat lui ZEUS.

Includerea competiției și a efortului de a ieși în evidență în sistemul educațional precum și a preocupării pentru dezvoltarea simultană, fizică și spirituală, reprezintă un fenomen unicat în istoria culturii universale. Este tocmai ceea ce s-a petrecut în epoca arhaică la greci. Au fost înființate instituțiile specializate pentru predatul gimnasticii: palestre, gimnazii (atestată încă din sec VIII î Hr), stadioane și hipodrome; acestea la rândul lor au fost încadrate cu personal specializat, „pedotribi” și „gimnaști”

Au fost inițiate legi pentru înființarea unor instituții și reglementarea activităților din gimnazii și de la jocurile olimpice. Nici o localitate nu primea statutul de oraș dacă nu avea cel puțin un gimnaziu (erau instituții publice, deci nu se plăteau taxe școlare) iar Solon – legiuitor cu puteri depline la Atena – institua norme stricte de funcționare a acestora: „a luat măsuri ca să se îngrijească școlile existente, le-a organizat un control

special, a dat poruncă, sub pedeapsă cu moartea ca nimeni să nu tulbure liniștea dascălilor în școală, a fixat timpul de învățat, care trebuia să înceteze odată cu apusul soarelui. Ba mai mult: a obligat pe fiecare să-și instruiască copilul în arta muzelor și gimnastică” (Poenaru)

Și tot Solon aprobă ca fiecare atenian care iese învingător la J.O. să beneficieze de o primă de 500 de drahme din visteria statului.

Educația primită în familie până la vârsta de 7 ani, era continuată în gimnazii până la 18 ani. Apoi, băieții erau încorporați ca militari (efebia), unde continuau cu practica exercițiilor fizice, completată și cu alte activități militare și intelectuale. După terminarea stagiului militar, tânărul era considerat „cetățean” și avea dreptul să ocupe funcții specifice cetății. Acest traseu educațional este deschis pentru atenieni. La spartani, omul era subordonat total societății, de la naștere și până la sfârșitul vieții, iar educația se baza în cea mai mare parte pe pregătire fizică și instruire militară. Abia la 30 de ani băieții erau considerați maturi și aveau dreptul să se căsătorească.

Deși palestrele și chiar unele gimnazii înființate pe baza inițiativei private erau cu plată, orfani de război și cei cu aptitudini motrice deosebite se bucurau de sprijinul material al comunității ori a unor persoane cu o stare materială bună, pentru accesul la educație ori participarea la agonele locale sau panelene.

S-au schițat și realizat, în fapt, idealul și obiectivele ce trebuiau atinse de tânărul grec: un cetățean util cetății, pe timp de pace și un apărător destoinic al independenței acesteia în caz de război.

Pe lângă concepțiile „utilitară” și „militară” în practica exercițiilor fizice, tot în această perioadă capătă contur și concepția educațională. Cei trei piloni de rezistență ai „kalokagathiei” – dezvoltarea spirituală, întărirea fizică și perfecționarea morală – concept ce va fi enunțat ca atare, în „epoca clasică” de către Platon și Aristotel, au fost deja înălțați în perioada arhaincă. Câteva argumente în acest sens: unirea celor cinci discipline – alergarea, săritura în lungime, aruncarea suliței, aruncarea discului și luptele – și practicarea acestora în cadrul pentatlonului, atât în gimnazii cât și la jocurile de la Olimpia, încă din anul 628 (î Hr); însoțirea efectuării exercițiilor fizice, cu muzica și dansul; participarea la competiții numai a atleților cu o bună reputație și moralitate în societate; „dokimassia”, verificarea însușirilor morale înainte de a fi declarat înrolat în

armată; efectuarea „cantonamentului olimpic”, care viza nu numai pregătirea fizică și tehnică pentru întrecerile atletice, ci și observarea comportamentului moral al tinerilor, funcție de care sportivul era admis ori respins de la jocuri.

Ce mesaj poate fi mai plin de semnificații morale decât îndemnul enunțat de Filostratos în „Bibliografia lui Apollonius din Tyana”:

„Dacă ați exersat atât cât cer Jocurile Olimpice și nu ați săvârșit nimic josnic și nedemn, atunci porniți și concurați cu curaj! Dacă nu ați exersat încă de ajuns, așa cum am spus, atunci plecați de aici unde vă este voia!”

În sfârșit, jurământul pe care-l depunea atletul la templul lui Zeus, înaintea începerii J.O. și prin care se obliga la respectarea întocmai a regulamentelor de concurs. Poate nu e lipsit de importanță să menționăm că tocmai în această perioadă, fraudele comise de sportivi la Jocuri sunt ca și inexistente.

Am văzut anterior că factorul economic a fost cel care a creat condițiile materiale necesare susținerii și dezvoltării instituțiilor necesare educației. De aceea nu întâmplător epoca arhaică este dominată de Sparta, cea mai mare putere militară și economică a vremii respective. Ea a condus până către anul 500 (î Hr), atât la producția artistică cât și la cea sportivă cu 62 de victorii (locuitorii Messeniei – 8, iar atenienii – 7), la Olimpia. Și tot ea, alături de Elida, a pus bazele „ekecheiriei” (pacea sacră pe timpul desfășurării jocurilor de la Olimpia), fiind cel mai solid garant al acesteia.

Să amintim, apoi, de îmbogățirea continuă a disciplinelor și probelor atletice de la Olimpia, prelungirea jocurilor la trei zile (688 î Hr), includerea întrecerilor „băieților” (adoles – cenților), premiarea de către Solon a fiecărui atenian care ieșea victorios la Olimpia cu suma de 500 de drahme, construirea altarului lui Zeus (776, î Hr) și a templului Herei (625, î Hr), la Olimpia.

În cazul culturii fizice mai trebuia să semnalăm și influențele venite din suprastructura politică și religioasă.

Democratizarea vieții politice prin acordarea de drepturi tuturor cetățenilor născuți liberi, în detrimentul clase nobiliare, pe timpul „arhonților” și „tiranilor”, a făcut ca încă de la sfârșitul epocii arhaice (600 – 500) să consemnăm practica în masă a exercițiilor fizice de către eleni.

De altfel, trebuie spus că țelurile politice ale clasei conducătoare sunt definitorii în orice societate. Licurg, în sec IX-VIII î Hr) și Solon, în sec VI, au considerat dezvoltarea armonioasă și multilaterală a omului ca o preocupare la ordin politic și au acționat în consecință. La greci ele și-au găsit concretizarea în „scopul comunității”, enunțat de Aristotel în „epoca clasică”. Baza juridică însă o găsim însă în „Codul lui Solon” (594 î Hr), prin care individul nu mai este înrădăcinat în familia sa, ci se consideră un membru al statului. Statul și obligațiile față de acesta trec înaintea familiei (etatism).

„Tiranii” la rândul lor, pentru a se menține la putere și a primi sprijinul necesar în acest sens din partea majorității, încearcă să dea satisfacție poporului, și prin înființarea de agone locale și de perfecționare a unora din cele existente, transformându-le în „panelene”. Este tocmai perioada consacării unor jocuri panelene rămase în istorie: „Isthmice”, „Delfice”, „Nemeice” și „Marele Panathenee”-parte din aceste jocuri le întreceau în conținut chiar și pe cele de la Olimpia. Mulți dintre tirani luau parte la ele, nu numai pentru a-și face imagine, ci și pentru a câștiga, căci o victorie athletică la greci conta mai mult decât un succes militar la romani!

Manifestările religioase și de cult erau foarte numeroase în Grecia antică și ele însoțeau orice activitate mai importantă a comunității unei localități.

Altarul, apoi templul ridicat pe cea mai mare înălțime a orașului și în care trona o divinitate – protectoarea cetății respective – erau prezente în orice localitate mai însemnată a elenilor. Exista tradiția la greci ca toate actele religioase, de cult, să fie însoțite și de jocuri de întrecere, considerându-se că lupta pentru întâietate îi onorează pe zei. De altfel ei înșiși erau mari performeri așa cum sunt prezentați în poveștile mitice. Deci, gimnaziul și altarul ori templul zeului protector al unui oraș – cetate („polis”), erau instituțiile permanente ale unei comunități, fără de care aceasta nu se bucura de nici un prestigiu în fața celor din jur.

Alți factori care au contribuit la încheierea sistemului de educație fizică în Grecia arhaică sunt cei de natură ideologică și de mentalitate ai vremii. La eleni exista credința că orice cetățean corect și sănătos, trebuia să facă exerciții și să se antreneze permanent; tinerii fără nici o reținede iar bătrânii după capacitățile vârstei. Elenii au înțeles cu mii de ani înaintea omului modern că neglijarea culturii trupului de către individ duce la slăbirea întregii societăți, iar neexersarea intelectualului produce prostie. Conștinți de acest

adevăr ei au unit pentru prima dată exercițiul fizic cu cel al minții, lucru pentru care educația fizică și întrecerile atletice au căpătat un statut de invidiat în antichitate: parte integrantă a culturii, adică una din componentele ei, alături de artă și știință !!

Elevii, indiferent de cetate, au avut o adevărată vocație pentru cultul trupului și al minții, de aceea exercițiile fizice făceau parte din viața lor zilnică. Numai „idiotes” adică cetățenii infirmi nu făceau mișcare, la greci.

2. JOCURILE ANTICE GRECEȘTI

Inițiate în epoca arhaică (cca 800/750 î.Hr.-500 î.Hr), „Jocurile grecești”-forma religioasă tipic grecească, desfășurate sub patronajul unui zeu, au izvorât din convingerea că spiritul de competiție onorează zeii.

-organizate cu ocazia sărbătorilor religioase, constau în: procesiuni, sacrificii, acte de cult , urmate de întreceri atletice

„Jocurile din Olimpia” sunt considerate cele mai vechi: anul 776 î.Hr.-data desfășurării „primei” olimpiade , este de fapt data la care începe să se tina evidența învingătorilor(KOROIBOS, primul învingător , consemnat, la Olimpia).

Fiecare oraș-cetate-organiza propriile jocuri sportive(cu un număr diferit de probe), la intervale diferite (1,2,3,4 ani), în funcție de posibilități și de importanță.

Cele mai importante jocuri erau cele organizate împreună de mai multe orașe-cetăți.

La ele puteau participa numai grecii-deci aveau un caracter național-cetățeni liberi.

La jocuri nu puteau lua parte-nici ca sportivi, nici ca spectatori – femeile, străinii și cei pedepsiți pentru fapte deosebite.

În legătură cu femeile, după Pausanias(istoric grec care a scris „Calatoriile prin Grecia”), interdicția în legătură cu femeile se referea numai la cele căsătorite.Ele mai puteau participa la întreceri-cursele de care-prin reprezentanți –vizitii-fiind declarate chiar olimpionice(campioni) , deoarece conta proprietarul, nu cel care conducea efectiv atelajul. La jocuri mai era prezentă , obligatoriu, o preoteasă care o reprezenta pe zeița Hera.

Se concura incepand cu anul 720(iHr), nud (atletii nu purtau nici un fel de imbracaminte), iar dupa descoperirea unei femei casatorite, travestite in antrenor si acestia trebuiau , cand intrau in spatiul de concurs sa-si sustina sportivul, sa se dezbrace. Inainte de probe isi presarau nisip pe corp.

Cele mai celebre jocuri:

- pythice- la Delfi;
- istmice- in Corint;
- nemeice- Nemeea;
- marele panatenaee- la Atena;
- olimpice- in Olimpia, in Peloponez

Olimpienii

2.1. JOCURILE PANATHENAEAE

Au fost jocuri locale la început care, datorită prestigiului cetății-oras Atena, cea mai veche metropolă de pe teritoriul Europei, și dezvoltării fără precedent a agnelor grecești, au căpătat pe parcurs un caracter panelen.

Primele știri despre aceste jocuri parvin din anul 566, î.Hr. când au fost reorganizate de PASISTRATE (existau deci din timpuri imemorabile) spre a comemora evenimentul istoric al reunirii celor 12 state ale ATTICEI vechi și formarea unității ei politice cu capitala la Atena, de către Thepen.

Jocurile Panathenaeae se desfășurau din patru în patru ani, în al treilea an al Olimpiadei și erau consacrate zeiței Atena Parthenos ("fecioara"), zeița înțelepciunii, protectoarea meseriilor, artelor, științelor și a orașului Atena.

La început, în programul Jocurilor Panathenaeae, figurau doar întreceri la recitări de poezie, cântece și muzică instrumentală. Ulterior, programul a fost îmbogățit cu întreceri atletice și de hipodrom (asemănătoare celor de la Olimpia), dansuri pyrrhice (războinice), curse de lampadofori, lupte între echipe înarmate, regate de bacoi, curse de care și de cai, aruncarea cu sulița la țintă și, atenție, concursuri de frumusețe corporală, prefigurând parcă culturismul din zilele noastre.

Întrecerile la canotaj se desfășurau, inițial, între "trierele" de război (ambarcațiuni cu trei rânduri de vâslași, suprapuse) apoi, începând cu sec.1, î.Hr., în ambarcațiuni speciale cu 6-8 vâslași și un cârmaci. Traseul de concurs nu era drept, bărcile fiind nevoite să ocolească niște geamanduri, ceea ce firește îngreua proba.

Concursul de canotaj s-a desfășurat, la început, în raza portului Pireu, câștigătorii fiind recompensați cu 3000 de drahme. După aceea, locul întrecerilor s-a mutat la capul SUINION.

De menționat că stadionul pe care se desfășurau probele atletice avea o capacitate de 60000 de locuri, fiind al doilea ca marime în Grecia antică, după cel din EFES (care avea 70000 de locuri).

Inițial, stadionul nu avea bănci. Ele au fost construite din piatră, de Lycurg, între anii 331-330 și din marmură de pentelic, de către HERODES ATTICUS, în anii 140-144, d.Hr. Suprafața stadionului era de 33,5m lățime și de 204,1m lungime, iar pista de alergări măsura de la linia de start, la finiș, 184,9 (polonez). Am insistat asupra acestui

stadion deoarece, reconstruit de grecul JORGOS AVEROF din Alexandria, va găzdui o parte din întrecerile primei ediții a Jocurilor Olimpice moderne din anul 1896, de la Atena. Un stadion, deci, cu cea mai îndelungată istorie.

Un punct aparte în programul Jocurilor Panatenee îl constituia procesiunea panateneelor care, după ce străbăteau întregul oraș, urcau apoi panta Acropolei, până la templul Herei, în care trona zeița construită din aur și fildeș de către Fidias și înălțată în templu în anul 438, î.Hr. templul Herei a fost denumit de către poeți Parthenon (gr.parthenos=fecioara). Ajunse la templu, panatheneele îmbracau statuia zeiței Atena Parthenos cu noul peplum, țesut sacru făcut de fecioarele Atenei.

Premiile învingătorilor erau substanțiale (poate și acest lucru a atras concurenții din toate cetățile și coloniile grecești ale antichității):

- 50 de amfore, câștigătorul probei de alergare;
- 40 de amfore, învingătorii la lupte;
- 30 de amfore, premianții la celelalte probe de concurs.

Dar cu asta nu am spus totul despre “amforele panathenae”, ornamentate pe o față, cu chipul Athenei, iar pe cealaltă cu o scenă de întrecere din proba de concurs respectivă. Aceste vase aveau 50 cm înălțime și erau pline cu ulei provenit din crangurile sfinte de pe Academios. Cât valora o amforă cu ulei cu tot? Reprezenta egalul unui câștig realizat de proprietarul unui atelier meșteșugăresc în care lucrau 3-4 sclavi, pe timp de o săptămână, la nivelul sec. al 5-lea și al 6-lea, î.Hr. Și când te gândești că unii câștigau 50 de astfel de amfore... Oare pe vestitul autor de tragedii, Euripide, învingător la Panathenae, în sec. al 5-lea, î.Hr., la poezie și pugilat, ce l-a interesat mai mult la jocurile respective? Plăcerea de a participa, ori amforele pline cu ulei?

Dacă mai amintim că la Atena se mai desfășurau și micile Panathenae, dar în fiecare an, la sfârșitul lunii iulie, putem trage concluzia că cetatea-oraș, Atena, era și un adevărat centru sportiv al antichității grecești (la Olimpia, celelalte întreceri, HERAIELE, aveau loc din cinci în cinci ani).

REZUMAT

- Jocurile Panathenae au fost reorganizate de Pisistrate în anul 566, î.Hr., pentru a comemora unirea Attice sub autoritatea Atenei, sec.10-9 î.Hr. de către Theseu;

- se desfășurau la Atena din patru în patru ani, în al treilea an al Olimpiadei și erau dedicate zeiței înțelepciunii și protectoare a orașului Atena, Pallas Atena;
- probele de întrecere în perioada maximei dezvoltări a acestor jocuri: probe atletice și hipice, dansuri pyrrhice, curse de lampadofori, lupte între echipe înarmate, regate de bărci, concursuri de frumusețe corporală, recitări de poezie, cântece și muzică instrumentală;
- premiile constau în amfore de ulei.

EVALUARE

1. În ce an și legat de ce eveniment au fost reorganizate Jocurile Panathenae?
2. Care era periodicitatea desfășurării Jocurilor Panathenae și cui îi erau ele dedicate?
3. Care a fost evoluția probelor de întrecere la Jocurile Panathenae?
4. Care este legătura între veacuri între Jocurile Panathenae și prima ediție a Jocurilor Olimpice Moderne?
5. Care erau diferențele principale dintre Jocurile Olimpice și cele Panathenae?
6. Ce om de cultură al vechii etape a fost câștigător al Jocurilor Panathenae și la ce probe?

2.2. JOCURILE PYTHICE

Se țineau la DELPHI și se numeau pythice, după denumirea mai veche a acestui oraș, împrumutată de la dragonul PYTHON, omorât la locul respectiv de către Apollo (fiul lui ZEUS și al LATONIEI, zeul luminii, purității și clarviziunii, născut în insula Delos) pentru faptul că o împiedica pe mama sa să-i nască pe el și pe sora sa, ARTEMIS.

Legenda spune că ar fi fost întemeiate chiar de Apollo, în amintirea faptei pe care o săvârșise. Mai mult, delphienii i-au consacrat un oracol care, prin gura Pythiei, prezicea oamenilor viitorul.

Jocurile Pythice sunt recunoscute, ca paneele, abia în anul 582, î.Hr., anul reorganizării lor. Se crede însă că ar fi mai vechi decât Jocurile Olimpice.

Inițial, Jocurile Pythice se țineau o dată la opt ani iar în program figura o singură probă, muzicală, dedicată lui Apollo, pentru a accelera victoria zeului asupra dragonului Python și instituirea oracolului de la DELPHI.

Jocurile Pythice au fost reorganizate de CLISTENE, regele SIKYON-ului (el însuși învingător la CVADRIGE, la ediția a 52-a a J.O. din anul 572, î.Hr.), care a redus periodicitatea întrecerilor la un ciclu de patru ani și avea loc toamna, în al treilea an al Olimpiadei - al ciclului olimpic cum se spune acum) și a îmbogățit conținutul acestora, incluzând în program întreceri atletice, alături de cele artistice (ultimile având totuși prioritate). Ele devin, în timp, JOCURILE cu cel mai bogat conținut dintre toate agonele elene.

Programul Jocurilor Pytyce cuprindea:

- toate probele atletice de la Olimpia
- alergarea simplă și dublă a adolescenților
- cursa de cvadrigă (introdusă mai târziu după scoaterea altor discipline din program) și cai

Probe artistice

- cântatul din fluiet și la liră (respectiv, chitară)
- cântece vocale acompaniate de fluiet și cor
- recitare de poezii
- reprezentații dramatice

Polonezul Vajtech Zamerovsky ne prezintă în "RENAȘTEREA OLIMPIEI", logistica exactă care susținea desfășurarea întrecerilor atletice și artistice:

- un teatru de 5 000 de locuri, construit în secolul al III-lea, î.Hr., pentru probele de muzică și cele de artă dramatică;
- un stadion pentru probele atletice, construit în secolul al V-lea î.Hr., de către HERODES ATTICUS, care îi mărește capacitatea până la 7 000 de locuri pe bănci de piatră. Pista acestui stadion avea între 25-28 metri lățime (permitea startul la 18 concurenți deodată) și o lungime, de la start la finiș, de 177,6 metri. Înainte de construcția stadionului probele atletice se desfășurau direct pe litoral, la CRISA. De menționat și inscripția la intrarea în stadion, care interzicea spectatorilor să intre cu vin asupra lor.

- hipodromul pentru probele de călărie și carele trase de cai era situat tot la CRISA. Baza sportivă mai cuprindea și un gimnaziu, dar care era destinat pregătirilor. Rolul hellanodicilor de la Olimpia era îndeplinit la DELPHI, de PREOȚI (HIEROMNEMONI = “executării funcțiilor sacre”) care, la rândul lor, se subordonau AMFICITIONIEI, o uniune de triburi grupată în jurul unui sanctuar comun - templul lui APOLLO, aflat în incinta acestuia (construit aproximativ la jumătatea secolului al VII-lea î.Hr.).

Inițial, la fel ca și Apollo, învingătorii erau premiați cu o cunună împletită din ramuri de dafin (pom în care se preschimbăse nimfa DAFNE, pentru a scăpa de propunerile amoroase ale lui Apollo), care li se puneau pe cap. În timp, această cunună a fost preschimbată în aur. De menționat că sclavii puteau participa ca spectatori la Jocurile Pythice.

Cu toate că Delphi era considerat, în antichitate, “centrul lumii” colecția de statui, aproximativ 3 000, era mai mare chiar decât cea de la Olimpia sub aspectul JOCURILOR, cele phityce clasate după cele olimpice, adică pe locul doi în termeni sportivi. De fapt, celebritatea orasului Delphi nu rezultă din jocurile sale ci din existența oracolului, considerat, obligatoriu, de toți regii înaintea unei hotărâri importante (vă mai amintiți de sfatul cerut oracolului, înaintea semnării acordului pentru instituirea păcii sacre, pe timpul Jocurilor Olimpice).

Consemnăm participarea la Jocurile Pythice și al unui personaj celebru a cărui întâmplare nu este cu nimic mai prejos: împăratul roman, Tiberius Claudius Nero (42 î.Hr. - 37 d.Hr.), care a participat și a “învingător” la toate jocurile panhelene (Atena, Nemeea și Delphi, Olimpia). Nu a pierdut însă decât la Isthmia, în fața cântărețului Epiratos. Dar stupoare! Înainte de anunțarea rezultatelor Epiratos, nu se mai prezintă, învingător fiind declarat Nero. După aceea misterul a fost dezlegat: Nero ordonase ca nefericitul concurent să fie spânzurat! “Câștigător prin spânzurarea partenerului de întrecere, Nero!” Am spune noi astăzi.

Marele Sofocle reține însă și aspectul sportiv aproape o sută de versuri în ELECTRA, întrecerilor de care de la Delphi.

REZUMAT

Jocurile Phytice

- se desfășurau la Delphi în cinstea lui Apollo, fiul lui Zeus
- până a fi reorganizate la Clistene, regele Sikyon-ului și recunoscute ca panelenene în anul 582 î.Hr., aveau o periodicitate de opt ani; după aceea se desfășurau din patru în patru ani, în al treilea an al Olimpiadei (al ciclului olimpic), toamna.
- inițial, în program figura o singură probă, muzicală; după aceea proba artistică cuprindea cântatul la fluier, liră (respectiv, chitară) și vocal, acompaniat din fluier și cor, recitare de poezii și reprezentații dramatice; lor li s-au adăugat întreceri atletice, asemănătoare celor de la Olimpia, ceea ce au plasat Jocurile Phytice, imediat după acestea.
- învingătorilor li se puneau pe cap o coroniță din ramuri și frunze de dafin; ulterior, această coroniță era din aur.

EVALUARE

Ce factori au contribuit la generalizarea agonei elene și amplificarea interesului față de ele?

Care era diferența principală dintre jocurile locale sau regionale și cele panelenene și care era aspectul comun, în planul întrecerilor atletice?

Cui îi erau dedicate Jocurile Pythice?

Care erau probele de întrecere la Jocurile Phytice?

Prin ce se deosebeau Jocurile Phytice de cele de la Olimpia?

Puteți face o etapizare în evoluția Jocurilor Phytice?

În ce constă premiul învingătorilor la Jocurile Phytice?

Care era aspectul cel mai interesant al orașului Delphi, unicat pentru orașele-cetăți ale Greciei Antice?

Puteți preciza în ce relație erau Jocurile Phytice cu cele de la Olimpia?

Ce personalitate marcantă a Greciei Antice surprinde într-una din operele sale aspecte de la Jocurile Phytice?

2.3. JOCURILE NEMEEICE

Poarta denumirea orașului în care aveau loc: Nemeea din Argolida.

După legendă Jocurile Nemeice ar fi fost întemeiate de HERCULE, pentru a cinsti victoria împotriva unui leu monstru a cărei piele nu putea fi străpunsă de săgeată și care teroriza întreg ținutul. Ulise a reușit să-l scoată din vizuină și după ce l-a amețit cu o lovitură de ghioagă, l-a sugrumat cu mâinile. De altfel, locul în care se află stadionul pe care se întreceau atleții era sub o colină împădurită unde “trăia leul din Nemeea”.

După alte păreri, Jocurile Nemeice ar fi fost inaugurate de către regele ARGOS-ului, ADRASTOS, conducătorul expediției “celor șapte împotriva Tebei”, pentru a-l cinsti pe OPHELIOS, fiul regelui Nemeiei, LICURG, ucis de mușcătura unui șarpe pe când păzea izvorul de apă de la care își potoleau setea, luptătorii.

La început organizarea și desfășurarea jocurilor era în legătură cu venerarea morților, apoi, după reorganizarea lor de către HERCULE, erau dedicate lui ZEUS. Ele devin pangrecești în anul 573 î.Hr., an în care începe cronologia oficială a acestora și se clasează, ca valoare, după cele de la Olimpia, Delphi și Nemeea. Se țineau din doi în doi ani, în anii fără soț al fiecărei Olimpiade, la începutul verii și aveau aceleași probe atletice, de concurs, ca și Jocurile Olimpice (excepție, întrecerile la “semifond”, Hippios). Spre deosebire de Olimpia, hellanodicii erau îmbrăcați în negru, pentru a sublinia și mai mult caracterul acestor jocuri.

În perioada ocupației romane Jocurile Nemeice se completează și cu probe artistice, constând din întreceri muzicale și de artă dramatică.

La fel ca la Jocurile Olimpice și la Jocurile Nemeice, pe timpul desfășurării întrecerilor era instituită “pacea sacră” care se extindea asupra împrejurimilor orașului și drumului dus-întors al participanților la sărbătoarea respectivă.

Câștigătorii probelor Jocurile Nemeice primeau, în perioada mai veche, o cunună împletită din frunze de țelină (iederă, după opiniile altora) iar în perioada romană coronița era făcută din ramurilele copacului sfânt (stejar) al lui Zeus.

Rezumat

- Jocurile Nemeice au fost organizate la Nemeea, la început pentru a venera cultul morților, apoi au fost dedicate lui Zeus.

- cronologia Jocurilor Nemeice începe cu anul 573 î.Hr.
- se desfășurau din doi în doi ani, în anii fără soț ai Olimpiadei, la începutul verii, și cuprindeau probe atletice, asemănătoare cu cele de la Olimpia și probe artistice (în perioada ocupației romane): muzica și arta dramatică
- pe timpul desfășurării jocurilor era instituită “pacea sacra”
- învingătorii primeau o coroniță din iederă (frunze de țelină după alte opinii), în timpurile mai vechi, iar în perioada romană din frunze de stejar din copacul sfânt al lui Zeus.

EVALUARE

Care sunt principalele asemănări între Jocurile Nemeice și cele de la Olimpia și Isthmia?

Care sunt deosebirile fundamentale între Jocurile Nemeice și Jocurile Pythice?

De ce hellanodicii purtau costume negre la Jocurile Nemeice?

2.4. JOCURILE ISTHMICE

Se desfășurau în Corint lângă sătulețul Isthmia (la Sikyon, după distrugerea Istmiei, de către romani), la început în cinstea unui zeu local, apoi au fost dedicate zeului mărilor (apelor), POSEIDON (NEPTUN), care avea din timpuri străvechi un templu în locul respectiv (distrus de un incendiu și renovat în anul 475 î.Hr.). Corintienii îl dau pe Sisif, drept întemeietorul acestor jocuri, în timp ce atenienii, pe eroul lor Teseu care, înainte de a deveni rege i-ar fi omorât pe monstrul Minotaur și pe un tâlhar crud și renumit, Sinis. Mândru de cele înlăptuite, în cinstea acestor victorii, Teseu ar fi organizat Jocurile Isthmice care, prin conținut și răsunet, se clasau imediat după cele de la Olimpia și Delphi.

Jocurile Isthmice devin pangrecești între anii 582-570 î.Hr. după reorganizarea lor de către urmașii tiranului corintian, CYPSELOS și se desfășurau din doi în doi ani, în al doilea și al patrulea an, la sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai (pentru a nu se intersecta cu cele de la Olimpia și Delphi).

Jocurile Isthmice aveau, aproximativ, aceleași probe sportive ca și J.O. ca probe diferite, enumerăm totuși canotajul, prezent și în programul Jocurilor Pythice (unde o descriem mai pe larg) și, HIPPIOS, o alergare de semifond pe lungimea de un stadion adică 769 de

metri. Denumirea a fost dată datorită lungimii corespunzătoare pistei de concurs, pentru călăreți, exact pe aceeași distanță. Această probă athletică mai figurează la Jocurile Nemeice și Jocurile Panathenee și poate fi recunoscută după poziția alergătorului în timpul cursei: trunchiul înclinat ușor înainte și mâinile desfăcute.

Să mai precizăm că pista stadionului din Isthmia (prevăzut cu bănci din marmură pentru spectatori) măsoară în lungime 181,2 metri, iar lățimea ei permitea startul a 17 concurenți deodată.

Stadionul din Isthmia a mai intrat în istorie și pentru evenimente politice deosebite, derulate chiar în incinta sa: în anul 336 î.Hr., Alexandru cel Mare (Macedon) s-a proclamat comandantul suprem al oștilor grecești în războiul împotriva Persiei; în anul 196 î.Hr., consulul roman Flaminius, după ce l-a învins pe regele Filip al V-lea al Macedoniei, a proclamat libertatea cetățitorilor grecești, proclamație repetată de Nero în anul 63 d.Hr. (polonez).

Tot la Isthmia a mai concurat și Nero, dar a fost învins de cântărețul EPIROTOS. Premiul însă l-a luat tot Nero care înainte de anunțarea rezultatelor a dat ordin ca nefericitul câștigător să fie spânzurat.

Pe lângă probele atletice și de hipodrom de la Isthmia, figurau și întreceri de muzică, recitări de poezie și concursuri de pictură, prin prezentarea de tablouri (probă-unicat, în programul agonei grecești). Învingătorii Jocurilor erau răsplătiți, la sfârșit, cu o cunună din pin apoi din frunze de țelină, iar în perioada romană, cu o coroană făcută din frunze de coconar, veșnic verzi, făcându-se astfel asocierea cu valurile într-o perpetuă mișcare ale împărăției apei lui Poseidon (vezi polonezul). De reținut că pe timpul desfășurării jocurilor se instaura "pacea sacră" - ekehiria.

Rezumat

- Jocurile Isthmice se desfășurau din doi în doi ani, la sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai, în sătulețul Isthmia (la Sikyon, după distrugerea Isthmiei de către romani), în cinstea lui Poseidon, zeul apelor;
- Jocurile Isthmice au fost reorganizate de către urmașii tiranului CYPSELOOS și devin pangrecești între anii 582-570 î.Hr.;

- programul Jocurilor Isthmice cuprindea întreceri atletice, aproximativ aceleași ca la Jocurile Olimpice și de artă: muzică, recitări de poezie și pictură - prezentare de tablouri;
- învingătorii primeau o cunună din pin, apoi din frunze de țelină, iar în perioada romană, o coroniță din crenguțe de coconar.

EVALUARE

Cui îi erau închinată Jocurile Isthmice și de ce?

Când devin pangrecești Jocurile Isthmice?

Cine a reorganizat Jocurile Isthmice?

Care era periodicitatea Jocurilor Isthmice?

Care erau probele de concurs la Isthmia?

Prezentați cel puțin câte trei diferențe între Jocurile Isthmice și Jocurile Olimpice și între Jocurile Isthmice și Jocurile Pythice?

Ce alte evenimente petrecute la Isthmia au făcut ca această localitate să fie reținută de istorie?

2.5. JOCURILE OLIMPICE ANTICE

Se desfasurau la Olimpia, in cinstea lui Zeus, din patru in patru ani, in lunile iulie-august. Pe timpul desfasurarii jocurilor (plus, o luna inainte si una dupa) ostilitatile intre cetatile grecesti incetau, trebuind sa fie respectata “pacea sacra”(echeikeria).

Jocurile atletice de la Olimpia erau precedate de un cantonament preolimpic de 10 luni, care avea ca scop:

Pregatirea atletilor;

Familiarizarea cu regulile de concurs;

Constatarea daca ei au pregatirea necesara pentru a fi inscrisi in concurs;

Observarea moralitatii atletilor:

Nerespectarea ori inducerea in eroare a arbitrilor:

Eliminarea sau amenda considerabila;

Neplata amenzii de catre atlet, trebuia platita de catre orasul sau;

Neplata amenzii de catre oras , ducea la excluderea cetatenilor acestuia de la urmatoarele editii ale jocurilor;

Programul jocurilor de la Olimpia a evoluat de la o zi, la 5 zile (dupa anul 500 i.Hr)

Prima zi era rezervata:

Inscrierii in concurs, dupa validarea facuta de catre comisia de arbitri(dupa admitere un atlet putea participa la orice proba dorea)

Repartizari pe categorii:”baietii”(adolescenti)si “barbatii”(adulti), dar nu dupa varsta neaparat , ci dupa maturitatea si corpulenta afisata

Sacrificiilor, ofrandelor, juramintelor la altarul lui Zeus

Prestarii juramintului de catre:

Sportivi:ca au facut cele 10 luni de antrenament, ca vor concura in mod corect.

Arbitrii judecatori:jurau ca vor fi drepti, ca vor pastra secretul celor discutate intre ei inainte de pronuntarea deciziei

Probele de concurs (au evoluat si ele in decursul timpului):

Flacara olimpica

Cercurile olimpice

Pentatlonul (“cinci lupte”-alergare, saritura in lungime, aruncarea sulitei, aruncarea discului, lupte)

Alergare in linie(192m);

Alergare dubla(dus-intors);

Alergare de rezistenta “lunga”

Alergare cu armura grea

Lupta (diferite stiluri)

Box (pugilat);

Pancratiu (lupta libera)

Cursa de cai (manji si catari);

Cursa de care (cu 2,4 si chiar mai multi cai)’

“crainici”;

“trompeti”;

Ultimele doua probe nu erau socotite artistice , apreciindu-se doar taria si claritate
“exprimarii”

Majoritatea probelor de palestra si stadion erau acompaniate de muzica pentru marcarea
si mentinerea ritmului;

Arbitrii attentionau sportivii prin lovire cu nuiaua.

Ultima zi:consacrata impartirii recompenselor, la invingatori –numiti olimpionike-

Se strigau: numele atletului, numele tatalui si numele orasului.

Premiul:

O cununa din frunze si ramura de maslini, din maslinul sacru din Olimpia;

Li se compuneau ode ori li se ridicau statui de bronz sau se emiteau medalii cu efigia lor;

In functie de posibilitatile cetatenilor:

Scutiri de prestatii de munca;

Primeau renta viagera:

Primeau pamant, sclavi, imobile;

Erau cosiderati si primiti ca eroi in cetatile lor , caci nu se cinstea atat “atletul”, cat
cetateanul care aduse glorie orasului sau,

Erau mitizati

Si la Olimpia au fost, in decursul timpului, unele abateri de la morala a atletilor
(substituirii de persoane, inducerea in eroare a arbitrilor, cumparari de meciuri), e drept cu
mult mai putine decat cele inregistrate la jocurile olimpice moderne.

Sanctiunile in astfel de cazuri?

Retragerea titlului cucerit;

Amenzi, pentru atletul si cetate ce o reprezinta;

Ridicarea de statui lui Zeus (“Zanes”), pe cheltuiala proprie;

Biciuirea in public;

In sec al IV-lea apar atleti profesionisti;

Jocurile olimpice sunt interzise de imparatul Teodosiu I in anul 394;

Au durat 1172 ani fara nici o intrerupere, pe parcursul a 293 de editii;

Asistau la jocuri cam 40000 de spectatori veniti din toate colturile lumii grecesti: Asia
Mica, Africa, partea continentală a Greciei de astazi si insulele acesteia;

Cu timpul, elidanii acceptau argumente foarte “subtiri”cu privire la originea greaca a unor concurenti, incat nu gresim prea mult daca spunem ca jocurile de la Olimpia capata in epoca romana un caracter international

2.5.1. CRONOLOGIA JOCURILOR OLIMPICE ANTICE

PERIOADA ARHAICĂ (PRECLASICĂ)

Ediția I / 776 î.Hr. - Ediția 69-a / 504 î.Hr.

776 (î.Hr.): construirea altarului lui Zeus, la Olimpia

Ediția a VII-a / 752 (î.Hr.): introducerea cununii de măslin pentru câștigători

La sfârșitul secolului al VIII-lea, î.Hr., Pisa, profitând de slăbirea Elidei, ca urmare a războiului pierdut cu Arcadia, ocupa teritoriul acesteia, și preluând controlul asupra Olimpiei. Se pare ca ediția a VIII-a a J.O. a fost organizată de Pisa (după Pansanias).

Ediția a 15-a / 720 (î.Hr.): introducerea probei de Dolichos (alergare dublă)

Lui Orrhippos din Megara îi cade brâul încins în jurul taliei și continuă cursa (pe care o câștigă), nud

Ediția a 16-a / 716 (î.Hr.): Concurenții din probele atletice se întrec fără îmbrăcăminte pe ei

La sfârșitul secolului al VII-lea, î.Hr., Pisa, în alianța cu arcadienii și argeienii, ocupă din nou Olimpia. Există suspiciuni ca ediția a 24-a (după Pansanias; a 26-a, după Strabon).

În anul 570, î.Hr., se consemnează distrugerea totală a Pisei de către Elida cu ajutorul Spartei.

Ediția a 37-a / 632 (î.Hr.): Introducerea probelor de alergare și de lupte, pentru adolescenți / băieți.

Ediția a 38-a / 628 (î.Hr.): Introducerea pentatlonului pentru adolescenți / băieți (imediat desființat).

Anul 625 (î.Hr.): Construirea templului HEREI (pe fundamentul altor zone, mai vechi)

Ediția a 41-a / 616 (î.Hr.): introducerea ongicatului pentru adolescenți / băieți

Ediția a 49-a / 584 (î.Hr.): În locul Regelui, apar pentru prima dată la organizatori, doi HELLANODICI.

Ediția a 52-a / 572 (î.Hr.): Regele Klitenes din Sikyon, câștigă proba de “cvadrigă”

Ediția a 54-a / 564 (î.Hr.): Moartea tragică a pancratistului ARRHACHION din Figaleia
Ediția a 55-a / 560 (î.Hr.): Miltiades din Atena (viitorul comandant al oștilor ateniene, victorioase asupra perșilor, la Makaton), câștigă proba de “cvadrigă”

Ediția a 60-a / 540 (î.Hr.): Regele Spartei, EUAGORAS câștigă cursa de “cvadrigă”

Ediția a 62-a / 532 (î.Hr.): Tiranul Pisistrate, Atena, câștigă cursa de ”cvadrigă

Ediția a 65-a / 520 (î.Hr.): Introducerea alergării în armură (hoplitodromos)

Ediția a 66-a / 516 (î.Hr.): Regele Kleosthenes al orașului-cetate, Epidamnos (astăzi orașul albanez Durrër) iese învingător în proba de “cvadrigă”

Ediția a 69-a / 504 (î.Hr.): Damaratos, regele Spartei câștigă cursa de “cvadrigă”

PERIOADA CLASICĂ

(Ediția a 69-a / 496 î.Hr. - Ediția a 108-a / 347 î.Hr.)

Ediția a 70-a / 500 (î.Hr.): Introducerea cursei de care cu atelaj de doi catâri (Apena)

Ediția a 71-a / 496 (î.Hr.): moartea tragică a pugilistului ICCOS din Epidamnos, provocată printr-o lovitură nepermisă aplicată de CLEOMENES din ASTYPALEA. Hellanodicii nu i-au recunoscut victoria considerând că acesta a comis o crimă. Afectat, CLEOMENES, a înnebunit.

Alexandru I, viitorul rege al Macedoniei, susținând că se trage din HERCULE și că strămoșii lui erau originari din ARGOS, a concurat la “alergări”.

Ediția a 73-a / 488 (î.Hr.): Regele Gelon din cetatea siciliană, Gelea, iese învingător la “cvadriga” (în cinstea victoriei sale s-a emis o moneda de argint; cand i-a invins pe cartaginezi la Himera în anul 480, (i.Hr.), nu I s-a ridicat nici o statuie)

Ediția a 74-a / 484 (î.Hr.): Se înregistrează primul caz de “transfer necontorizat” (considerat “coruptiv”; își schimbase statul pentru bani) de la un oraș-stat la altul. Învingător la cea de-a 73-a ediție a J.O. în cursa de un stadion, sub culorile cetății CROTONA, concurează acum pentru SIRACUZA. Revoltati, crotonienii îl ostraticizeaza și îi distrug statuia pe care i-o ridicase în semn de omagiu.

Alt deces in ring, cel al lui HERACLE, in meciul cu DIOGENETES din CRETA motiv pentru care acesta a fost expulzat din Olimpia deși la ediția anterioară câștigase titlu la aceeași disciplină.

Ediția a 75-a / 480 (î.Hr.): Creșterea numărului hellanodicalor de la doi la nouă și introducerea instructajului acestora

Ediția a 76-a / 476 (î.Hr.): Tiranii, Theron din Agrigento (Acragas) și Hieron din Siracuza, câștigă probele de “cvadrigă”, respectiv de “călărie”

Ediția a 77-a / 472 (î.Hr.): Regele Hieron din Siracuza câștigă al doilea titlu olimpic la “cvadrigă”

Prelungirea Jocurilor la cinci zile

Ediția a 78-a / 468 (î.Hr.): Regele Hieron iese învingător pentru a treia oară la “cvadrigă”

468-456 (î.Hr.): Construirea templului lui ZEUS după planurile și sub conducerea lui LIBON din Elida

După anul 450 (î.Hr.): Renovarea și transformarea stadionului “arhaic”, în “clasic timpuriu”, la Olimpia. Construirea bazinului de înot de pe malul Cladeosului, la Olimpia

Ediția a 80-a / 460 (î.Hr.): Regele Arkesilaos IV, din Cyrene (Africa) iese învingător la “cvadrigă”

Ediția a 85-a / 440 (î.Hr.): Primul sportiv bănuț de dopaj - spartanul Ladas, alergător pe 12 stadii (dolichos). El a murit imediat după ce a câștigat cursa, existând suspiciunea din partea contemporanilor că ar fi băut din zeama unor ierburi care, într-o anumită perioadă de timp, consumatorul dădea maximum de randament fără să obosească. În cazul acestuia se pare că s-a greșit doza.

432-430: Fidias creează uriașă statuie de cult pentru templul lui Zeus Olimpianul

Ediția a 90-a / 420 (î.Hr.): Fals în actele de identitate le-am numi astăzi. Pentru faptul că Sparta nu a respectat “pacea sacră”, și a atacat orașul LEPREON, elidanii au respins-o de la ediția respectivă. Un sportiv spartan pe nume LIHAS (înalt demnitar și rudă cu regele Spartei), a concurat la cvadrigă ca cetățean al Tebei și a câștigat. A fost însă la înmânarea premiilor și condamnat să fie biciuit. Cunună de câștigător a fost atribuită “poporului Tebei”. Pedepșa umilitoare la care a fost supus Lihă a constituit cauza intervenției spartanilor la Olimpia în toamna aceluiași an. Au fost alungați însă și obligați la plata a 200 de drahme pentru fiecare soldat invadator.

Ediția a 91-a / 416 (î.Hr.): Alcibiade vestitul om politic atenian și conducător de oști, rudă cu Pericle, este bănuț de fals, în sensul că din cele șapte echipaje pe care le-a prezentat în întrecerea de care, toate câștigătoare, o cvadrigă ar fi aparținut altui proprietar, lucru interzis de regulament. Procesul a durat mult și nu s-a încheiat datorită decesului “pârâtului”

Ediția a 93-a / 408 (î.Hr.): Regele ARKELAOS, primul concurent din Macedonia care câștiga cursa de care cu patru cai (cvadriga-tethirippos).

Ediția a 96-a / 396 (î.Hr.):

Introducerea probelor “trompeților” și “crainicilor”

Prima pedeapsa aplicată hellanodicilor pentru corupție (încălcarea jurământului). Favoritul elidanilor, EUPOLEMOS a fost declarat învingător în cursa de un stadiu. Cel de pe locul II, LEONIDES din Ambracia a depus reclamație pe motiv că a fost jenat de învingător în timpul cursei. Deoarece un singur judecător i-a dat dreptate acuzându-i de corupție pe cei doi hellanodici. Decizia a rămas aceeași (arbitrii erau suverani și atunci), dar cei doi arbitri au fost pedepsiți. Eupoleneos a primit totuși dreptul să-și ridice tradiționala statuie în Altis.

Ediția a 98-a / 388 (i.Hr.): primul caz probat de mituire (prins asupra faptului), a adversarului. Eupolos din Thesalia le-a oferit șperț luptatorilor Agetotos - Arcadia, Prynios-Kuzikos și Formion-Halicarnas (învingător la ediția anterioară a jocurilor), pentru a-i facilita câștigarea titlului.

Cu această ocazie și ediție se instituie statuile (zanes”, de la pluralul lui Zeus) din amenzi. Pentru a i se potoli mania lui Zeus a trebuit ca făptașul să-i construiască șase statui, plus o amendă usturătoare. De rămas a rămas în tabloul olimpicilor pentru că rezultatul consemnat în concurs nu putea fi modificat.

Ediția a 99-a / 384 (î.Hr.): Introducerea cursei de care cu atelaj de patru mânji (cvadriga).

Ediția a 102-a / 372 î.Hr.): Biga cu cai și cvadriga cu mânji ale hellanodicului Troiulius din Elida au câștigat cursele respective. Pentru a se elimina orice sursă de suspiciune, după această ediție s-a votat o lege conform căreia hellanodicii nu aveau voie să concureze la întreceri.

Ediția a 104-a / 364 (î.Hr.): În anul respectiv a izbucnit războiul între Elida și Arcadia. Arcadienii au ocupat și Olimpia și au organizat ei Jocurile ediției respective. Ele nu au fost recunoscute oficial fiind declarate “ANOOLIMPIADA” (Olimpiada nevalabilă).

Ediția a 106-a / 356 (i.Hr.): Filip al II-lea, regele Macedoniei, câștigă cursa de care cu doi cai - “Biga” - synoris.

După anul 350 (î.Hr.): Construirea stadionului “clasic târziu”, la Olimpia

Ediția a 108-a / 348 (î.Hr.): Filip al II-lea repetă performanța anterioară: stabilirea numărului hellanodicilor la zece.

Atenianul Frinon, în drumul lui către Jocurile de la Olimpia a fost jefuit de ostașii lui Filip al II-lea, el însuși campion al acestor jocuri. Regele a fost somat să acopere pagube și să platească pe deasupra și o amendă destul de serioasă.

PERIOADA ELENISTICĂ

(Ediția a 109-a / 344 (î.Hr.) - Ediția 156 î.Hr.)

Ediția a 112-a / 332 (î.Hr.): Atenianul Kallippos mituiește partenerii de întrecere la pentatlon, în proba de lupte și câștigă întrecerea. Este prins și obligat să ridice șase statui pentru “a domoli” mânia lui Zeus. A rămas însă pe tabloul câștigătorilor.

Ediția a 126-a / 276 (î.Hr.): Regele Pergamului, Attalos, câștigă proba de “cvadriga trasă de mânji”

Ediția a 128-a / 268 (î.Hr.): Introducerea cursei de care cu atelaj de doi mânji.

Ediția a 131-a / 256 (î.Hr.): Introducerea cursei de călărie cu mânji.

După anul 212 (î.Hr.) nu se mai știe nimic de probele de hipodrom până în anul 96 (î.Hr.)

Anul 210 (î.Hr.): Construirea palestreii, la Olimpia

Anul 200 (î.Hr.): Construirea gimnaziului, la Olimpia.

Ediția a 145-a / 200 (î.Hr.): Introducerea pancrațiului pentru adolescenți.

PERIOADA GRECO-ROMANA

Ediția a 157-a / 152 (î.Hr.) - 293 / 393 (î.Hr.)

Ediția 170-a / 100 (î.Hr.): Sunt reintroduse întrecerile de hipodrom

Ediția 175-a / 80 (î.Hr.): A fost singura ediție care nu s-a ținut la Olimpia. Din ordinul dictatorului Sulla, care în anul 84 (î.Hr.) ocupase și jefuise Olimpia, toți atleții au fost prinși și duși cu forța la Roma. Jocurile s-au desfășurat în cetatea eternă pentru a da mai multă strălucire victoriilor sale împotriva regelui Mitridate al VI-lea. Elidanii au organizat totuși la Olimpia tradiționala alergare pe un stadiu, băieți, câștigată de adolescenta Epainetos din Argos.

Ediția a 177-a / 72 (î.Hr.): Se consemnează primul roman pe lista câștigătorilor în proba de Dolichos - Caius Iulius Bassus.

Ediția a 194-a / 4 (î.Hr.): Tiberius Claudius, când încă nu devenise împărat, câștigă cursa de tetripos.

Ediția a 196-a (d.Hr.): GNAEUS Marcius de la Roma apare pe lista câștigătorilor fără a se preciza însă la ce disciplină

Ediția a 197-a / 9 (d.Hr.): Apare din nou pe lista câștigătorilor, fără precizarea probei, romanul GNAEUS MARCIUS

Ediția a 199-a / 17 (d.Hr.): După ce a devenit împărat, Tiberius, sub noul nume Germanicus Cezar, câștigă cursa de cvadrigă.

Ediția a 201-a / 25 (d.Hr.): Se consemnează primul și singurul caz de lașitate la Olimpia. Pancratistul SERAPION din Alexandria s-a speriat de adversarul sau atât de tare încât cu o zi înainte de confruntare a vrut să plece. A fost pedepsit pentru acest lucru.

A 211-a ediție a J.O. care trebuia să se desfășoare în anul 65 (d.Hr.) s-a ținut, din ordinul lui Nero în anul 67 când a fost modificat și programul jocurilor, conform doleanțelor acestuia.

Probele câștigate de Nero:

“Trompete”

“Crainici”

“Cursa de care cu patru mânji”

“Cursa de care cu doi cai”

“Interpretarea tragediilor” (prima și ultima oară)

“Interpretarea cântatului la liră” (prima și ultima oară)

“Cursa de care cu zece cai” (prima și ultima oară)

În ciuda “reformei” Nero, la insistențele hellanodicilor, a aprobat să se desfășoare și alergarea tradițională pe un stadion câștigată de Tryfon, din orașul egiptean Filadelfia. Nero a alocat pentru desfășurarea ediției acestor jocuri, 250 000 de sestretți, o sumă fantastică pentru vremea respectivă. Le-a recuperat însă paguba cu statuile luate din Olimpia, după pofta inimii sale.

Ediția a 218-a / 93 d.Hr.: pugilistul Apollonios din Alexandria s-a prezentat la cantonamentul “preolimpic cu întârziere” invocând vremea rea de pe mare. Hellanodicii au verificat însă aceste aspecte stabilind că, de fapt, sportivul participase la niște jocuri în

Ionia “atras de șansele unui câștig mare” în bani. A fost exclus de la întreceri și amendat. Sportivul a fost afectat și se pare că a înnebunit din această cauză.

Ediția a 261-a, a fost prima ediție a J.O. când nu s-a păstrat numele campionilor

Ediția a 226-a / 125 d.Hr.: Un nou aranjament între doi pugilisti din Arsinoetis, Egipt, cu privire la victorie și recompensă, descoperit la hellanodici. Atât mituitul, didas (sau deidas), cât și cu care a luat banii, au fost amendați și obligați să înalțe câte o statuie lui Zeus.

După anul 265 d.Hr., la Olimpia au năvălit herulii, un trib germanic

Ediția a 262-a / 269 (d.Hr.): Ultimul câștigător cunoscut al J.O. în cursa de un stadiu: Dionysios din Alexandria

Edițiile 263-286 (273-365, d.Hr.): Nu s-au păstrat însemnări despre desfășurarea J.O.

Ediția a 287-a / 369 d.Hr.: Ultimii câștigători cunoscuți: Filumenos din Filadelfia (Libia) la “atletică grea” (lupte, pugilat sau pancreațiu) și Varasdat (Barasdates sau Varasdates), Armenia la “pugilat” (primul olimpic “barbar”)

Edițiile 288-292 / 373-389 d.Hr.: Lipsesc informațiile în legătură cu desfășurarea

Ediția a 293-a / 393 d.Hr.: Ultima ediție despre care se știe că s-a mai desfășurat

394: Teodosiu I dă un edict special pentru desființarea Jocurilor de la Olimpia

395: Năvălirea la Olimpia a vizigoților conduși de Alacie

406: Teodosiu II poruncește să se dărâme toate templele și sanctuarele “pagâne” de pe teritoriul imperiului. La Olimpia, în mod sigur, nu s-a produs acest lucru.

426: Teodosiu II dă un edict special pentru demolarea tuturor templelor și statuilor de la Olimpia.

522 și 521: Distrugerile comandate de Teodosiu II sunt încheiate de două cutremure puternice de pământ.

Bibliografie

1. Enache Iordache, Culegere de texte, UEB, 2009 ;
2. S.Toma-Urichianu-Istoria educației fizice și sportului, sinteza curs, 2010, Buc.
3. S.Toma-Urichianu-Olimpism, sinteza curs, 2010, Buc.